مجلة مركز بابل للدراسات الإنسانية ٢٠٢٦ المجلد ١٦/ العدد ٦

تمثيل المكان في الأسطورة الكردية للرجل المخيف

أ.م.د. مكنون محمد طاهر مقداد

maknun.m.tahir@auas.edu.krd

كلية التربية/ جامعة آكري للعلوم التطبيقية/ إقليم كوردستان/ العراق.

الكلمات المفتاحية: المكان، أنواع المكان، الاسطورة الكردية، مندي ترسنوك.

كيفية اقتباس البحث

مقداد , مكنون محمد طاهر , تمثيل المكان في الأسطورة الكردية للرجل المخيف,مجلة مركز بابل للدراسات الانسانية، حزيران ٢٠٢٦, المجلد:١٦ ,العدد:٦ .

هذا البحث من نوع الوصول المفتوح مرخص بموجب رخصة المشاع الإبداعي لحقوق التأليف والنشر (Creative Commons Attribution) تتيح فقط للآخرين تحميل البحث ومشاركته مع الآخرين بشرط نَسب العمل الأصلي للمؤلف، ودون القيام بأي تعديل أو استخدامه لأغراض تجارية.

مسجلة في Registered
ROAD

مفهرسة في Indexed
IASJ

Representation of the place in the Kurdish legend of the fearful man

Asst. Prof. Dr. Maknoon Mohammed Tahir Miqdad
College of Education/ Akre University for Applied Sciences/
Kurdistan Region/ Iraq.
maknun.m.tahir@auas.edu.krd

Keywords : place, type of place, importance of place, Kurdish myth, Mandi Tirsnok

How To Cite This Article
Miqdad , Maknoon Mohammed Tahir ,Representation of the place in the Kurdish legend of the fearful man ,Journal Of Babylon Center For Humanities Studies, june 2026,Volume:16,Issue 6.

This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

Abstract

Place is considered one of the most important elements of literature, as it directly influences meaning, events, and the structure of characters. It is the space, in which the events of literary works—such as novels, short stories, myths, dramas, poems, etc.—take place. Additionally, because it affects various other elements of literary works, it is regarded as an active element .

Myth is a significant form of folklore literature, where in it, place is distinct from other literary genres. This is due to the unique elements of myth, which incorporate a stronger emphasis on imagination and fantasy.

This research is titled "The Representation of Space in the Kurdish Myth (Mandi Tirsnok)", and its content encompasses both theoretical and practical aspects. On the theoretical side, it includes a detailed analysis of the concept of space from a linguistic and definitional perspective, exploring its types and significance in literary works. The practical aspect is dedicated to examining the representation of space within the Kurdish Objective of the research: The aim of this research .myth (Mandi Tirsnok)

is to pay attention to Kurdish literary works, especially Kurdish legends, .which in general have not been much research on this subject
Research method: The method of (descriptive - analytical) has been used in this research. Research boundaries: The scope of this research has been selected from the literary genres (place) and how the place is reflected in the Kurdish legend (Mande Tarsnok). Structure of the research: In addition to the summary of the research in all three languages (Kurdish, Arabic and English) and the results and list of sources included in the research, this research includes both theoretical and practical aspects. The types, importance and functions of place are discussed, and in practice, which refers to how place is reflected in the Kurdish legend (Mande Tarsnok), in addition to identifying the types of places in that legend.

الملخص:

يعد المكان أحد أهم العناصر الادبية التي لها تاثير مباشر على المعنى وعلى الحدث وعلى تكوين الشخصيات، فالمكان يعد الفضاء الذي تحدث فيه النتاجات الأدبية مثل (الشعر الرواية والقصة والأسطورة والدراما والشعر)، ولذلك ولكون ان المكان له تاثير على النتاجات الأدبية الاخرى، لذا يعد كأحد العناصر النشطة.

والاسطورة ايضا تعد نوعا مهما من النتاج الأدبي للتراث الشعبي، بحيث يكون فيها للمكان ميزة مختلفة عن المكان في النتاجات الادبية الاخرى. وهذا يعود الى تباين خصائص الاسطورة بالشكل الذي تتضمن فيه العناصر الأدبية جوانب الخيال الواسع.

وياتي هذا البحث الموسوم "إنعكاس المكان في الاسطورة الكردية(مندي ترسنوك)". إذ يتضمن محتواها كلا الجانبين النظري والعملي، ففي الجانب النظري فضلا عن عن تعريف المكان من حيث الاصطلاح وتعاريفه، تم تناول انواع المكان وأهميته في النتاجات الادبية المطروقة، أما الجانب العملي فقد خصص لإنعكاس المكان في الاسطورة الكردية (مندي ترسنوك).هدف البحث: يهدف هذا البحث إلى تسليط الضوء على الأعمال الأدبية الكردية، ولا سيما الأساطير الكردية، التي لم تحظَ عمومًا باهتمام بحثي كافٍ في هذا المجال.منهج البحث: تم استخدام المنهج الوصفي التحليلي في هذا البحث. نطاق البحث: تم تحديد نطاق هذا البحث من خلال الأجناس الأدبية (المكان) وكيفية انعكاس المكان في الأسطورة الكردية (منده ترسنوق). هيكل البحث: بالإضافة إلى ملخص البحث باللغات الثلاث (الكردية والعربية والإنجليزية) والنتائج وقائمة المصادر المستخدمة، يتضمن هذا البحث جوانب نظرية وعملية. يناقش البحث أنواع المكان وأهميته ووظائفه، ويتناول كيفية انعكاس المكان في الأسطورة الكردية (منده ترسنوق)، بالإضافة إلى تحديد أنواع الأماكن في تلك الأسطورة.

رەنگڤەدانا (جهـ)ی د ئەفسانەیا کوردییا (مەندێ ترسنۆک)دا

پ.هـ.د.مکنون محمدطاهر مقداد
maknun.m.tahir@auas.edu.krd
کولیژا پەروەردە/ زانکۆیا ئاکرێ بۆ زانستێن کرداری/ هەرێما کوردستانێ/ عیراق

پوختە:
جهـ ب ئێک ل گرنگترین رەگەزێن ئەدەبی دهێتە هژمارتن و کاریگەرییەکا راستەوخۆ لسەر واتا، رویدان و پێکهاتەیا کارەکتەراندا هەیە، جهـ ئەو فەزایە یێن رویدانێن بەرهەمێن ئەدەبیێن وەک (رۆمان، چیرۆک، ئەفسانە، دراما، هۆزان، ...) تێدا رووی ددەن. هەروەسا لبەر وێ چەندێ کۆ جهی کاریگەری بسەر بەرهەمێن دیترێن ئەدەبی هەیە، لەورا ب رەگەزەکێ چالاک دهێتە هژمارتن.
ئەفسانەژی ب جۆرەکێ گرنگێ بەرهەمێن ئەدەبیێن فۆلکلۆری دهێتە هژمارتن کۆ جهی دناڤدا تایبەتمەندییەکا جیاوازتر ل جهی دناڤ بەرهەمێن دیترێن ئەدەبیدا هەیە، ئەوژی بۆ جۆداهییا تایبەتمەندییا ئەفسانەیێ دزڤریت کۆ رەگەزێن ئەدەبیێن دناڤدا پتر لایەنێ خەیالی و فانتازیایێ بخۆڤە دگرن.
ئەڤ ڤەکۆلینە ل ژێر ناڤونیشانێ (رەنگڤەدانا (جهـ)ی د ئەفسانەیا کوردییا (مەندێ ترسنۆک)دا)یە، کۆ ناڤەرۆکا وێ هەر دوو لایەنێن تیۆری و پراکتیکی بخۆڤە دگریت، د لایەنێ تیۆریدا زێدەباری دانەنیاسینا جهی ژلایێ زاراڤ و پێناسەیێن وێڤە، جۆرێن جهی و گرنگییا وێ ژی دناڤ بەرهەمێن ئەدەبیدا هاتیە بەحسکرن، و لایەنێ پراکتیکی یا تەرخانکرییە بۆ رەنگڤەدانا جهی دناڤ ئەفسانەیا کوردییا (مەندێ ترسنۆک)دا.
پەیڤێن کلیلی: جهـ، جۆرێن جهێ، گرنگییا جهی، ئەفسانەیا کوردی، مەندێ ترسنۆک.

١/ پێشەکی:
جهی وەک چوارچۆڤە و قەوارە، د ژیانا مرۆڤاندا بەهایەکێ گرنگ و سالۆخەتەکا تایبەت ب خۆ هەیە، مرۆڤ ل هەر جهەکێ ل دایک ببیت و تێدا مەزن ببیت، ڤێانەکا بهێز ئەوی مرۆڤی ب وی جهیڤە گرێ ددەت و ئەو جهـ و رویدانێن د وی جهیدا دروست بووین، دێ بنە پشکەکا مەزن ل لایەنێ نەستییا ئەوی مرۆڤی و هەر ئەڤ چەندەیە ژی دبیتە ئەگەرێ وێ چەندێ کۆ مرۆڤ د ماوەیێ ژیانا خۆ دا زۆر جاران خەونان ب وی جهیڤە ببینیت یێ کۆ تێدا ل دایک بووی و تێدا مەزن بووی.
د بەرهەمێن ئەدەبیدا (جهـ) ب ئێک ژ رەگەزێن گرنگ دهێتە هژمارتن و کاریگەرییەکا زۆر لسەر کەسایەتییان هەیە و رۆلەکێ کارا د پێشڤەبرنا رویداناندا هەیە، د پرانییا بەرهەمێن ئەدەبیدا (جهـ) ب شێوەیێن کەتواری دهێتە نیشاندان، بەلێ د بەرهەمێن ئەفسانەییدا جهێن ئاشۆپی ژی هەبوونا خۆ تێدا هەیە.

Journal Of Babylon Center For Humanities Studies 2026 Volume :16 Issue :5
(ISSN): 2227-2895 (Print) (E-ISSN):2313-0059 (Online)

١-١/ گرنگییا ڤەکۆلینێ:
گرنگییا ڤێ ڤەکۆلینێ د وێ چەندێ دایە کۆ زێدەباری دەستنیشانکرنا گرنگییا جۆرێن جهی د بەرهەمێن ئەدەبیدا، هەروەسا ئەفسانەیەکا کوردی بۆ پشکا پراکتیکییا ڤەکۆلینێ هاتیە دەستنیشان کرن.
٢-١/ ئارمانجا ڤەکۆلینێ:
ئارمانج ژڤێ ڤەکۆلینێ گرنگیدانە ب بەرهەمێن ئەدەبیێن کوردی ب تایبەت ئەفسانەیێن کوردی کۆ ب ئاوایەکێ گشتی ڤەکۆلین لدوور ڤی بابەتی زۆر نەهاتینە ئەنجامدان.
٣-١/ رێبازا ڤەکۆلینێ: دڤێ ڤەکۆلینێدا رێبازا (وەسفی – شرۆڤەکاری) هاتیە بکارئینان.
٤-١/ سنوورێن ڤەکۆلینێ: سنوورێ ڤێ ڤەکۆلینێ، ژ رەگەزێن ئەدەبی (جهـ) هاتییە هەلبژارتن و چاوانییا رەنگڤەدانا جهێ د ئەفسانەیا کوردییا (مەندێ ترسنۆک)دا هاتیە خۆیا کرن.
٥-١/پێکهاتەیا ڤەکۆلینێ: ژ بلی پۆختەیا ڤەکۆلینێ ب هەر سێ زمانێن (کوردی، عەرەبی و ئینگلیزی) و ئەنجام و لیستا ژێدەرێن د ڤەکۆلینێدا هاتین، ئەڤ ڤەکۆلینە هەر دوو لایەنێن تیۆری و پراکتیکی بخۆڤە دگریت، د لایەنێ تیۆریدا، ل پاش دانەنیاسینا زاراڤ و پێناسەیێن جهی، بەحس ل جۆر و گرنگی و ئەرکێن جهی هاتییەکرن، و د لایەنێ پراکتیکیدا، کۆ ئاماژەدانە ب چاوانییا رەنگڤەدانا جهی د ئەفسانەیا کوردییا (مەندێ ترسنۆک)دا، ژبلی دەستنیشانکرنا ئەو جۆرێن جهێ یێن د وێ ئەفسانەیێدا هاتین، د هەمان دەمدا کاریگەرییا جهی لسەر کەسایەتی و رویدان و هەڤرکییان ژی هاتیە دیارکرن.

٢/ جهـ:

١-٢/ جهـ ژ روویێ زاراڤیڤە:

لدوور زاراڤێ (جهـ)ی، د زمانێ ئینگلیزیدا بۆ (جهـ)ی (place) (Siefring, 2004, 221) ، و د زمانێ عەرەبیدا زاراڤێن (مكان، موقع، محل) (نظام الدين، ٢٠٠٧، ٦٩١) بکار دهێن و د زمانێ فارسیشدا هەر زاراڤێ (مكان) (عەبدوڵلاپوور، ٢٠٠٨، ١٢١٩) بکار دهێت، د زمانێ کوردیدا زاراڤێن (جهـ، شوێن، ژینگە) (شاهین، ٢٠٢٣، ٦٨٣) بکار دهێن.

٢-٢/ پێناسە و دانەنیاسینا (جهـ)ی:

گەلەك نڤیسەر و ڤەکۆلەران د سەردەم و چاخێن جۆدا جۆدادا دیتنێن خۆ لسەر جهی دەربڕینە و بەحس لێکرییە، لدوور ڤێ چەندێ (ئەفلاتوون (٤٢٧-٣٤٧پ.ز) یەکەمین کەسە، بە ڕاشکاوی باسی لە زاراوەی شوێن کردووە) (ئیسماعیل، ٢٠٠٩، ٢٩)، ئەفلاتوون دەربارێ جهی دبێژیت کو: (شوێن گرتنەخۆ و تێدابوونە، کە بوونێکی راستەقینەی هەیە و لە سێ دووری پێك دێت) (سابیر، ٢٠٠١، ٣٢٣) و ئەو سێ دووری ژی ژ پانی و درێژی و بەرزاتیێ پێکدهێن، پاشانیش (ئەرستۆ) ژی پشتەڤانییا هەمان بیرۆکێ دکەت و دبێژیت (جهـ ئەو روویێ ناڤخۆییە کۆ تشتەک دناڤدا هەبیت) (عبدالمعطي، ١٩٨٤، ٢٩٠)، ل پاش دەربڕینا ڤان بۆچوونان

دەرگەهـ بۆ دانەنیاسین و پێناسەکرنا جهی بۆ گەلەك ڤەکۆلەرێن دیتر ڤەبوو.

ژ لایێ گەلەک نڤیسەر و ڤەکۆلەرانڤە، پێناسە و دانەنیاسین بۆ جهی وەک رەگەزەک ژ پێکهێنەرێن بەرهەمێ ئەدەبی هاتینە کرن، د ئێک وان پێناسەیاندا هاتیە دەربڕین کۆ (شوێن بکەرێکی هاوبەشی نێو هەموو جۆرەکانی ئەدەبە، توخمێکی گەوهەرییە لە بەرهەمی شانۆ و چیرۆک و ڕۆماندا... بکەرێکی هاوبەشی نێو هەموو کارەکانی گێڕانەوەیە، بایەخدان بە شوێن و مەودای جوگرافی و هێمایی و بەرجەستەکردنی لە هەموو هونەرەکاندا، هەریەکەیان بەپێی بوار و پانتایی خۆی بەدی دەکرێت) (محەمەدسالح، ٢٠١١، ٤٦)، وەک دیار دبیت کۆ جهـ رەگەزەکێ سەرەکییێ پێکهێنەرێ هەر تێکستەکا ئەدەبییە.

د پێنایەسەیەکا دیتردا هاتییە کۆ (جهـ ئەو پانتایی یە یاکو وێ تێکەلیا ل نەڤبا مرۆڤی و خەلکی دا ب خوەڤە دگرت، و ب رێکا جهی مرۆڤ دئاخڤت و هەر ب وێ رێکێ دنیایێ دبینت) (قادر، ٢٠٠٦، ٢٦)، ئەڤ دانەنیاسینا جهی پەیوەندییا موکۆما دناڤبەرا جهی و مرۆڤیدا بۆ مە خۆیا دکەت.

د پێناسەیەکا دیتردا بڤی ئاوایی جهـ دایە نیاسین کۆ (شوێن ئەزموونێکی قووڵی دەوڵەمەندە، ئەزموونێکە پڕ لە تاڵی و سوێری پڕ لە ئێش و ئازار پڕ لە بیروبۆچوون. بیروبۆچوونێك کە خەیاڵی وەرگر دەورووژێنێت و دەیخاتە سەرباری ئەو کەسەی کە تاڵی و ئێش و نەهامەتێکی تیا چەشتووە) (گەردی، ٢٠١٢، ٩٥-٩٦)، دڤێ دانەنیاسینێ ژی دا هەبوونا پەیوەندییا موکۆما دناڤبەرا هەر دوو رەگەزێن (جهی و کەسایەتی)دا ب رێکا کاریگەرییا رەگەزێ جهی لسەر رەگەزێ کەسایەتی دیار دبیت و کەسایەتی ژی لسەر وی جهی ب ئەنجامدانا رویدان و هەڤڕکیان رادبیت و ئەڤ چەندە ژی د دەمەکێ دیاریکریدا روودەدەت.

ئەم دێ شێین بێژین کۆ جهـ رەگەزەکێ سەرەکییێ بەرهەمێن ئەدەبییە و پەیوەندییەکا زۆر دگەل هەمی رەگەزێن دیترێن بەرهەمیدا هەیە و دەوروبەرەکە کۆ د دەمەکێ دەستنیشانکریدا هەمی رویدان تێدا دهێنە ئەنجامدان و گشت هەڤڕکی تێدا دهێنە کرن.

٢-٣/ گرنگییا جهی:

یا خۆیایە کۆ جهـ رۆلەکێ کاریگەر د ژیانا هەمی مرۆڤەکیدا دبینیت و (گرنگییا جهی ب رێکا موکۆمکرنا پەیوەندییێ دناڤبەرا (من) و جیهانا دەرڤەدا رۆهن و ئاشکرا دبیت، مرۆڤ ل دەستپێکێ دەست ب بنیاتنانا جهێ تایبەتییێ خۆ دکەت ل جهێ زارۆکینییێ دگەل یاری و ژیانا زارۆکینییێ بەرەڤ ئەو تشتێن کۆ پەیوەندی ب مرۆڤەکێ پێگەهشتی و جڤاکی ب گشتیڤە هەی) (عبدالمسلم، ٢٠٠٢، ١٦)، ئانکۆ هەر دگەل ژ دایکبوونا مرۆڤی جهی رۆل د ژیانا هەر تاکەکیدا هەیە.

جهی وەك رەگەزەك ژ رەگەزێن بەرهەمێن ئەدەبی گرنگییەکا زۆر د وێ پێکهاتەیێدا هەیە و ئەڤ چەندە ژی ژ لایێ گەلەك ڤەکۆلەرانڤە ئاماژە پێ هاتیەکرن، ڤەکۆلەر (رەمەزان حەجی قادر) وەسا دبینیت کۆ ژ لایێ ئەوان

ڤەكۆلەرانڤە (جهـ تا كو وێ رادێ هاتیە مەزن و ب بهاكرن د كارێن تورەی دا كو رەنگە بێی وی سەرهاتییێ بها یان تاما خوە نەبت) (قادر، ٢٠٠٦، ٤٥)، هەروەسا جەخت لسەر وێ چەندێ ژی هاتییە كرن كۆ (هیچ كارێكی ئەدەبی ناتوانێت رەهەندەكانی شوێن فەراموش بكات) (عەولا، ٢٠١١، ٣٦٦) و هەروەسا لدوور پربها كرنا جهی (زۆر لە لێكۆلەران، رەگەزی (شوێن) وەك ناسنامەیەكی نەتەوەیی نیشتیمانی لە قەڵەم دەدەن) (بەكر و سەبری، ٢٠٠٨، ١٠٨)، چونكی د جهیدا پێناسە و مۆركا میللەتان دهێتە دیاركرن، و جهێ ئامازە پێدانێیە ژی كۆ بۆ كارێ ئەدەبی، جهـ (جەوهەر و كرۆكی كاری ئەدەبی پێكدەهێنێت و بەو هۆیەوە تایبەتمەندی بە گشت توخمەكانی دیكەی تەكنیك دەبەخشێت. بە شێوەیەك هەموو توخم و تەكنیكەكانی دیكە بە بێ شوێن تواناى بنیاتنان و بەرەو پێشبردنی ژیانی دەقیان نییە) (عەولا، ٢٠١١، ٣٦٦) ب شێوەیەكێ كۆ (د شیاندا نینە دەست ل جهی بهێتە بەردان، چونكی سرۆشت و رەگەزییا سەرەكییا جهی د وێ چەندێ دایە كۆ چەمكێن جۆراوجۆر بخۆڤە دگریت، هەتاكۆ زۆر جاران مەبەستا جهی هەمی بەرهەمی بخۆڤە دگریت) (بحراوي، ١٩٩٠، ٣٣)، لەورا ب گرنگینەدان یان ژی فەرامۆشكرنا جهێ، نڤیسەران شیانێن ئافراندنا چ بەرهەمێن ئەدەبی نابن.

هژمارەكا ڤەكۆلەران ئامازە ب وێ چەندێ دگەن كۆ جهی پەیوەندییەكا كویر دگەل بابەتێ نەتەوەییبوونێڤە هەیە، ل دویڤ دیتنا ئەوان (جهـ د بەرهەمێ ئەدەبیدا هەلگرێ تایبەتمەندیێن نەتەوەییە، هەروەسا دەرپرینێ ل باوەرییەكێ دكەت) (باشلار، ١٩٨٠، ٧) و ئەڤ دەرپرینكرنە ل باوەریێ ژی كاریگەری لسەر موكۆمبوونا وێ پەیوەندیێ كرییە و (لەبەرئەوەی شوێن لە بەرهەم و دەقی ئەدەبیدا ناسنامەی نەتەوەیی هەڵدەگرێت و خاسیەت و تایبەتمەنییەكانی تێدا ڕەنگ دەداتەوە. شوێن لەبەر دەستی مرۆڤ دایە، مرۆڤیش دەستێكی باڵای لە بنیاتنان و تێكدان و ناولێنانی شوێندا هەیە، بەهۆی ئەوەی مرۆڤ لە شوێندا نیشتەجێیە، شوێنیش جۆرێك كاریگەریی لەسەر زمانی مرۆڤ هەیە و مۆركی خۆی لەسەر جێدەهێڵێت، كە بە شێوەیەكی ئاشكرا ئەو كاریگەرییەی لەسەرەو پێوەی دیارە، بە تایبەتی زمانی گفتوگۆ) (خۆشناو، ٢٠٢٣، ٩٥)، د هەمان دەمدا (هەرچەندە شوێن بۆ ڕەخساندن و دەستەبەركردنی ژیانی هەر مرۆڤێك پێویستە، دەبینین ئاواش مرۆڤەكان كار لە شوێنەكان دەكەن و سنووریان بۆ دادەنێن و گۆڕان و پەرەسەندنیان بە پێی پێویستی خۆیان بەسەردا دێنن) (شعیا، ٢٠٢٤، ٣٤)، ئانكۆ ژبلی شیانێن مرۆڤی بۆ كارتێكرن لسەر جهی، ل بەرامبەردا جهی ژی كاریگەرییا راستەوخۆ لسەر زمانێ ئاخفتنا مرۆڤان هەیە.

جهی پەیوەندییەكا بهێز دگەل هەمی رەگەزێن دیترێن ئەدەبیڤە هەیە و (شوێن توخمی لە خۆگری هەموو توخمەكانی دیكەی ناو دەقی گێڕانەوەیە) (حاجی، ٢٠٠٩، ١٣٣)، ب ئاوایەكی كۆ (شوێن ڕەگەزێكی چالاكی نێو دەقی ئەدەبییە بە گشتی. ڕەگەزێك كە كاریگەری و

Journal Of Babylon Center For Humanities Studies 2026 Volume :16 Issue : 6
(ISSN): 2227-2895 (Print) (E-ISSN):2313-0059 (Online)

ڕەنگدانەوەی لە سەر گشت ڕەگەزەکانی تر دا هەیە) (گەردی، ٢٠١٢، ٩٦) و هەبوونا ڤێ گرنگیێ ژی ل ئەنجامێ وێ چەندێیە کو (شوێن وەك یەکێك لە ڕەگەزە پێکهێنەرەکانی دەق تەماشا دەکرێت و تایبەتمەندێتیش بە سەرجەم ڕەگەزەکانی تر دەبەخشێت و بە بێ بوونی شوێن هەموو ڕەگەز و پێکهاتەکان لە بۆشاییدا دەمێننەوە و هیچ ڕوونادات) (حەسەن، ٢٠٠٤، ١٥٩)، دشێین بێژین کۆ ب شێوەیەکێ گشتی جهی پەیوەندی دگەل هەمی رەگەزێن پێکهاتا بەرهەمێ ئەدەبی هەنە.

رێژەیا پەیوەندییا جهی ب رەگەزێن دیترێن بەرهەمێ ئەدەبیڤە، ل رەگەزەکی بۆ رەگەزەکێ دیتر لدویف تایبەتمەندییا هەر بەرهەمێ ئەدەبی د ئێک ئاستدا نینە، بەلێ ب شێوەیەکێ گشتی (نرخ و قیمەتی شوێن لەوەدایە کە بە شێوەیەکی هونەری بەکاربێت و گونجانێکی هارمۆنی هەبێت لەگەڵ ڕووداو و کەسایەتییەکان) (عەلی، ٢٠٠٠، ٤٣) و هەر لدوور ڤێ چەندێ جەخت هاتیە کرن کۆ (بەهای راستەقینەی وەسفی شوێن لەوەدا خۆی دەنوێنێ، کە ئەرکی ڕوونکردنەوەی ناڕاستەوخۆی هەندێ زانیاری چ لە بارەی کارەکتەرەوە بێ، یان لە بارەی رووداوەوە بێ، لە ئەستۆ گرتبێ، هەروەها خوێنەر دەتوانێت لە ڕێگەی وەسفی شوێنەوە، چەندان زانیاری شاراوە و نهێنی و نەوتراو لە دەقدا دەرك بکات و بیاندۆزێتەوە، کە بۆ هەر مەبەست و نیازێك بێت) (خەیات، ٢٠١٥، ٨١)، هەروەسا جهی دناڤ بەرهەمیدا گرنگییەکا هۆنەری و ئیستاتیکی ژی هەیە و (نە ب تنێ جهەکێ جۆگرافی و ئەندازەییە، بەلکی هەلگرێ ئەزموونێن مرۆڤایەتییە کۆ د بیردانکا مرۆڤیدا دژین، نڤیسەرێ داهێنەر ئەوی جهی ب هەمی دەلالەت و رەهەندێن وێڤە دناڤ بەرهەمێ خۆ دا بەرجەستە دکەت) (حبیلة، ٢٠١٠، ١٩٠) هەتاکۆ ئەو وێنەیێن د بیردانکا مرۆڤیدا دژین، ب ئینانا ناڤێ وان و ئاماژەکرن ب وان، لبەر چاڤێن مرۆڤی بەرجەستە ببن.

٢-٤/ ئەرکێن جهی:

د بەرهەمێن ئەدەبیدا، جهـ لدویف گرنگییا خۆ چەندین ئەرکان ئەنجام ددەت و (شوێن لە بەرهەمە ئەدەبییەکاندا ئەو گۆڕەپان و مەیدانەیە سەرجەم کێشە و ململانێکانی نێوان کارەکتەرەکانی تێدا بەرپا دەبێت) (خۆشناو، ٢٠٢٣، ٩٤) و هەر رووییدانەکا د بەرهەمێن ئەدەبیدا دروست دبیت یا گرێداییە ب جهەکیڤە ئانکۆ پەیوەندی یا ب جهەکێ دەستنیشانکریڤە هەی.

لدوور ئەرکێن جهی چەندین بیروبۆچوونێن هەتا رادەیەکێ لێك جۆدا و وەکهەڤ ژی هەنە، ئەرکێن جهی ژ لایێ هندەک ڤەکۆلەرانڤە بڤی شێوەیی هاتینە دەستنیشان دکەت:

أ/ دبیتە چارچۆڤێ هەمبێزکرنا هەمی بنەمایێن بەرهەمی، ئانکۆ کەسایەتی و پەیوەندیێن ئەوان و ئەو رویدان و هەڤرکی و گرێ و دیالۆگ و مەنەلۆگێن دناڤ بەرهەمیدا هەین، د چارچۆڤێ جهیدا پەیدا دبن.

ب/ دبیتە ئالاڤەك بۆ دانەنیاسینا کەسایەتیان، ئەو ژی بڤی ئاوایێ لخوارێ:

١/ دانەنیاسینا بارێ جڤاکیێ کەسایەتی، بۆ نموونە ئەگەر جهـ گۆند بیت، پەیوەندیێن جڤاکیێن کەسایەتیێن تێدا ب رێکا وی جهی دهێنە زانین.
٢/ دانەنیاسینا بارێ دەروونیێ کەسایەتی، بۆ نموونە ئەگەر جهـ ژوورەکا تارِی بیت، چێدبیت ئەڤ ژوورا تارِی دەربرِینێ ژ کەسایەتیەکێ کۆ د بارەکێ دەروونیێ خەمگینیدایە بکەت.
٣/ دانەنیاسینا بارێ ئابووریێ کەسایەتی، بۆ نموونە دەمێ جهـ ئاڤاهییەکێ بێ سەروبەر و نە رێکخستی بیت و گەلەك کێماسی د چاوانییا رێکخستنا وێ دا هەبن، دبیت ئەڤ جۆرێ ئاڤاهی دەربرِینێ ژ کەسایەتیەکێ کۆ د بارەکێ ئابووریێ لاوازدایە بکەت (عەلی، ٢٠٠٠، ٣٠).
هەروەسا ڤەکۆلەرەکێ دیتر بڤی ئاوایی ئاماژە ب ئەرکێن جهی دکەت:
١/ دابینکرنا جهەکی ژ بۆ ژیانا کەسایەتیان و رویدانان.
٢/ دروستکرنا بارودۆخ و رەخساندنا کەش و هەوایەکێ گونجایی، مینا کەش و هەوایێ کەیفخوشی و گری و خەمگینی و ...
٣/ دابینکرن و دروستکرنا جهەکێ وەسا کۆ ئەگەر کارتێکرنەکا کویر و ڤەبرِ لسەر کەسایەتی و رویدانان نەکەت، هەر چ نەبیت کاریگەری لسەر ئەنجامێن وان هەبیت (صادقی، ١٣٨٥، ٤٥١-٤٥٢)، زێدەباری ڤان ئەرکان ژی هاتیە دوپاتکرن کۆ (شوێن خۆی واقیعە و یەکێکیش لە ئەرکەکانی ئەوەیە واقیعیەت بە توخمەکانی دیکە بدات) (حاجی، ٢٠٠٩، ١٣٤) واتە ئەو ئەرکێن جهـ پێ رادبیت پەیوەندی دگەل هەمی رەگەزێن دیترێن ناڤ دەقیقە هەنە، ژ وان پەیوەندیان ژی دشێین بێژین کۆ (جهـ مەڵبەندێ رویدانانە و ناسنامەیێ ب کەسایەتییان دبەخشیت و هەروەسا هەستکرنە ب ژیانێ) (الونسة، ٢٠٠٤، ١١٤)، لدوور چاوانییا دەستپێکرنا جهی و رەگەزێن دیتر د بەرهەمێن ئەدەبیدا جۆرە جوداهییەک هەیە، ب تایبەت دناڤبەرا جهی و دەمیدا کۆ (رەگەزی کات لە میانەی گێرانەوە دەست پێ دەکات، لە کاتێکدا ڕەگەزی شوێن لە میانەی وەسفکردنەوە دەست پێ دەکات، چونکە لە وەسفکردنی شوێن و پێکهاتەکانی بە درێژی وەسفی کەسەکان دادەنرێت) (ئیسماعیل، ٢٠٠٩، ١٩) ب وێ واتایێ کۆ (جهـ دەربرِینێن خوازەیێن کەسایەتییانە، مالا مرۆڤی بەردەوامی و درێژەپێدانا خودی و کەسایەتییا مرۆڤییە، ئەگەر ماڵ هاتە سالۆخدان ئەو مرۆڤ هاتە سالۆخدان) (وارین و وێلیک، ٢٠٠٨، ٣٢٠)، واتە نڤیسەرێن بەرهەمێن ئەدەبیدا د دەمێ سالۆخدانا جهیدا، د هەمان دەمدا سالۆخەتێن هندەک رەگەزێن دیترێن بەرهەمی وەکی کەسایەتییان دیار و ئاشکرا دکەن.
لدویف ئەڤا هاتیە بەحس کرن، ئەم دشێین ب کورتی ئەرکێن جهی دڤان خالاندا کورت بکەینەڤە:
١/ هەمی رویدان و ئاریشە و هەڤرکیێن دناڤبەرا کەسایەتییاندا تێدا دهێنە ئەنجام دان.
٢/ دانەنیاسینا بارێن: (جڤاکی و دەروونی و ئابووری)یێ کەسایەتیان.
٣/ رەخساندنا بارودۆخێن کەیفخۆشی و خەمگینییا کەسایەتییان.

مجلة مركز بابل للدراسات الإنسانية ٢٠٢٦ المجلد ١٦/ العدد ٦

د لایەنێ پراکتیکیێ ڤەکۆلینێدا ئەڤان سێ خالێن ئەرکێن جهـی دێ دناڤ بەرهەمێ ئەدەبیدا دەینە خۆیا کرن.

٢-٥/ جۆرێن جهی:

ژ لایێ گەکەك ڤەکولەرانڤە ئاماژە ب دابەشکرنا جۆرێن جهـی هـاتیە کرن، کۆ د وان دابەشـکرناندا، جـۆرێن وەکـهەڤ و جـۆرێن لێکجـودا هەنە، د جۆرەکێ دابەشکرنێدا کۆ لسەر چەند ئاستان هـاتیە پـارڤەکرن، جهـ بڤـی شێوەیەی هاتیە دابەش کرن:

(١/ لە ڕوانگەی هەبوونی شوێنەوە (شوێنی واقیعی، شوێنی خەیاڵی).
٢/ لە ڕوانگەی چەمکی هۆگرییەوە (شوێنی هۆگر، شوێنی ناهۆگر).
٣/ لە ڕوانـگەی بەکارهێـنانی شـوێنەوە (شـوێنی داخـراو، شـوێنی کـراوە) (محەمەدسالح، ٢٠١١، ٧٩)

د جۆرەکێ دیترێ دابەشکرنێدا هاتیە کۆ جهـ دابەش دبیتە سەر:

(١/ شوێنی واقیعی: ئەو شوێنەیە کە نووسەر یا شاعیر لە واقیعدا هەڵی دێنجێت دەیخاتە نـاو دەقەکەیەوە. واتە بـوونێکی واقیعـی هەیە و لەم گەردوونەدا بۆشاییێکی داگیر کردووە، دەتوانرێت هەسـتی پـێ بکرێت و ژیانی لە سەر هەبێت.

٢/ شوێنی خەیاڵی: ئەو شوێنەیە کە بوونی نییە بەڵکو نووسەر یا شاعیر لە خەیاڵی خۆیەوە دروستی دەکات و ناوێکی بو دادەنێت (گەردی، ٢٠١٢، ٩٦)، چونکی (مەرج نییە شوێن، شـوێنێکی راسـتەقینەیی بێت لە واقیع وەرگیرابێت هەندێ جار نووسەر لە هزری خۆیدا وێنەی شـوێنێك دروسـت دەكات لای مرۆڤ نامۆ بێت لە زەینیدا بـوونی نەبێت، پێویسـتە مـرۆڤ بیر بکاتەوە و لێکدانەوەی هەبێت بەرامبەر بە شـوێنەکە) (خدر، ٢٠٠٦، ٣٣) و رەنـگە ژی وی جهـی د راسـتیدا هەر هەبوونـا خۆ نەبیـت و نڤیسـەری ل ئەنجامێ خەیالەکا خۆ دا ئینابیتە سەر بەرپەڕان، چونکی (شوێنی خەیاڵی ئەو شـوێنانەن کە پەیوەنـدییان بە خەیـاڵی نووسـەرەوە هەیە) (حـاجی، ٢٠٠٩، ١٣٥) و (ئەو شـوێنەیە لەسـەر زەوی بـوونی نـیـیە و بەرجەسـتە و واقیعـی نـیـە) (مـوفتی، ٢٠١٢، ١٦٥)، کـۆ ب تـنێ ب مەرەمـا پێـدڤیاتییا بەرهەمی دهێتە ئافراندن.

گەلەك جاران ئاماژە ب جۆرەکێ جهی دهێـتە دانـان کـۆ ب جهـێ گشـتی دهێتە ناڤکرن، لدویڤ دیتنا (زاهیر رۆژبەیانی) جهـێ گشـتی ئەو جهە کۆ (بە لای گەلانی دیکەوە سەیر و نـامۆ نەبێـت، وەك شـەقام و، شوسـتە و، ئوتێـل و، مەیخـانە) (رۆژبەیـانی، ١٩٩٧، ٢٧٦) واتە ئەو جـۆرە جهـێن کـۆ د وەلاتێن دیتر ژی دا هەبوونا خۆ هەبیت، نەك وەك هندەك جۆرێن جهـی کـۆ تایبەتن ب هندەك وەلاتێن دیارکریڤە و پرانیـا خەلکـی وێ راسـتیێ دزانـن، مینا (بۆرجا ئیڤل ل وەلاتێ فەرەنسا، ئەهرامێن وەلاتێ میسرێ، ...).

دەربـارێ جهـێ واقعـی ژی ئامـاژە ب وێ ئێکـێ دهێـتەدان کـۆ (شـوێنی واقیعـی لە ژیانـدا هەن و شـاعیر یـا نووسـەر سـوودیان لێـدەبینێت و دەیـانگوازێتەوە نـاو دەقەکە) (حـاجی، ٢٠٠٩، ١٣٤) و ژ لایـێ خەلـکیڤە جهەکێ دیار و ئاشکرایە.

ژ بلی ڤێ چەندێ ژی، د بکارئینانا جهی دا، سەرنج بۆ وێ ئێکێ دهێتە ڕاکێشان کۆ دوو جۆرێن جهی (ناهۆگر و هۆگر) ژی هەنە، کۆ (لە هەندێك بەرهەمدا شوێن ناهۆگر و نائاشنایە، بەو پێیەی کە کەسایەتییەکان بە ناچاری کەوتوونەتە ئەو شوێنەوە) (عەولا، ٢٠١١، ٣٧٠) و هەروەسا ئێك ل تایبەتمەندیێن جهێ ناهۆگر و نائاشنا ئەوە (کە شوێنێکی کاتین، واتە دەکرێت کەسایەتی لێیان ڕزگاری بێت) (عەولا، ٢٠١١، ٣٧١)، یان ب واتایەکا دیتر هاتیە گۆتن کۆ جهێ ناهۆگر (شوێنێکە یا ئەوەتا پاڵەوان یا کارەکتەر لێی نەژیاوە و هیچ ئاشنایەتییکی لەگەلیاندا نییە، یا ئەوەتا کارەکتەر ناچار کراوە ژیان لەو شوێنە بەسەر بەرێت) (حاجی، ٢٠٠٩، ١٣٥)، بەلێ لدوور جۆرێ دیتر کۆ جهێ هۆگرە، ئەڤ جۆرێ جهی (زیاتر پەیوەندی بە شوێنی گەورەبوونی پاڵەوان و ئەو شوێنانەوە هەیە کە کارەکتەر بە خۆشی تیایاندا دەژی) (حاجی، ٢٠٠٩، ١٣٥) و ئەڤە ژی ب تەمامی بەرۆڤاژی جۆرێ دیترە کۆ جۆرێ ناهۆگرە.

لدویف ڤان هەمی بیروبۆچوونان ئەم دگەهینە وێ ئەنجامی کۆ ب شێوەیەکێ گشتی دوو جۆرێن سەرەکیێن جهی هەنە، کۆ ئەو جۆرێن (واقیعی و خەیالی) ئانکۆ (راستەقینە و گریمانکری)نە، و هەروەسا جۆرێن (هۆگر و ناهۆگر)ژی رۆلەکێ کاریگەر د هژمارەکا زۆرا بەرهەماندا دگێرن، هەر ئێك ژڤان جۆران ژی تایبەتمەندییا خۆ هەیە.

٣/ رەنگڤەدانا جهی د ئەفسانەیا کوردییا (مەندێ ترسنۆک)دا:

دڤی تەوەریدا کۆ یا تەرخانکرییە ب بوارێ پراکتیکیڤە، دێ هەول هێتەدان چاوانییا رەنگڤەدانا رەگەزێ (جهـ)ێ د ئەفسانەیا کوردییا (مەندێ ترسنۆک)دا بهێتە بەرجەستەکرن، بێ گومان چاوانییا بەرجەستەبوونا رۆل و گرنگییا (جهـ)ێ د هەمی بەرهەمێن ئەدەبیدا د ئێک ئاستدا نینە، بەلێ خالا گرنگا لدوور رەگەزێ (جهـ)ێ ئەوە کۆ د هەمی بەرهەمێن ئەدەبیدا رۆلێ خۆ یێ کاریگەر هەر دگێریت و ب هەر ئاوایەکێ هەبیت کارتێکرنا خۆ هەر لسەر کەسایەتییان و پێشڤەبرنا رویدانان هەیە.

٣-١/ کورتییەک لسەر ئەفسانەیا (مەندێ ترسنۆک):

قەهرەمانێ ئەفسانەیێ (مەندێ) ب ناچاری گوندێ خۆ ب جهـ دهێلیت و بەرەڤ دارستانێڤە دچیت، دناڤ دارستانێدا کیسەلەیەکێ دبینیت و هەلدگریت و پاشان ب مەرەما ڤەحەویانێ و بێهنڤەدانێ دچیتە ناڤ شکەفتەکێڤە، ئەو کیسەلەیا هەلگرتی د بنەرەتدا کچا پاشایێ جهەکێ دیترە و ناڤێ ئەوێ (ناوران)ە، کۆ ب ناچاری و د ترسێن دێوەکێدا خۆ ئێخستییە سەر وێنەیێ کیسەلەیێ، (ناوران) پشتی هنگی قەهرەمانێ ئەفسانەیێ ل وێ چەندێ ئاگەهدار دکەت کۆ شکەفتا چوویە دناڤدا جهێ ژیارا هژمارەکا دێوانە، د چاوانییا سەرەدەریکرن دگەل ئەوان دێوان (ئاوران) زۆر هاریکارییا (مەندێ) دکەت و د ئەنجامدا (مەندێ) دشێت بسەر ئەوان دێواندا زال ببیت. ل ژوورەکا پشت شکەفتێ هەر دوو کەسایەتیێن سەرەکیێن ئەفسانەیێ (مەندێ و ئاوران) ژیانا هەڤژینییێ پێک دئینن، ئەڤە د دەمەکێدا کۆ ئەو دێو ب هیچ شێوەیەکێ هەست ب بوونا (ئاوران)ێ

ناکەن، پشتی کۆ نزیک دبیت (ئاوران)ێ زارۆک ببن، قەهرەمانێ ئەفسانەیێ و هەڤژینا ئەوی شکەفتێ ب جهـ دهێلن و دچنە گوندی، پشتی بۆرینا شەش سالێن دیتر و تەمامبوونا حەفت سالێن ژیانا ناچارییا لسەر دنیایێ، (ئاوران) دچیتەڤ جهێ ژیانا خۆ کۆ بناڤێ (بن حەفت بەحرانێ)یە، بەلێ سۆزێ ددەتە (مەندێ) کۆ هەر سال ل مەها نیسانێ ڤەگەڕێتەڤ سەر دنیایێ و هەر سال ژیانا هەڤژینییێ دگەل (مەندێ) پێک بینیتەڤە.

رەگەزێ (جهـ)ی د ئەفسانەیا کوردییا (مەندێ ترسنۆک)دا بڤی شێوەیی بەرجەستە دبیت:

٣-٢/ کاریگەرییا جهی لسەر بارێ دەروونییێ کەسایەتییان:

جهی کاریگەرییەکا زۆر لسەر بارێ دەروونییێ کەسایەتییان هەیە و گەلەک جاران ئەو جهە کۆ کارتێکرنێ لسەر سرۆشت و سەرەدەریکرنێن مرۆڤان دکەن، زۆر جاران ئاماژەکرن ب جهی بەسە بۆ وێ چەندێ کۆ کەسێ بەرامبەر تێ بگەهیت کا چ جۆرە کەسانەک و خودانێ چ جۆرە دەروونەکێ دناڤ وی جهیدا دژین.

د ئەفسانەیێدا پشتی قەهرەمان (مەندێ) ل گوندی بەرەڤ دارستانێ دچیت، دارستان جهەکە کۆ دبیتە ئەگەرێ تێکچوونا بارێ دەروونییێ کەسایەتییا قەهرەمانی و ترسێ لدەڤ دروست دکەت:

(ژ ئەگەرا دەنگەکی ترسیا و د دارەکی سەتمی و کەفتە سەر کویسەلەکی) (هزرڤان، ٢٠٢٢، ١٥)

لێرەدا چوونا قەهرەمانێ ئەفسانەیێ (مەندێ) بۆ ناڤ دارستانێ کاریگەری لسەر دەروونێ ئەوی کرییە.

ب دەستنیشانکرنا جهێ ژیانێ، جۆرێن ئەوان کەسێن تێدا دژین دهێتە ئاشکرا کرن، دەمێ کەسایەتیێ سەرەکیێ ئەفسانەیێ دچیتە دناڤ شکەفتەکیڤە، بۆ ئەوی دهێتە دیارکرن، کۆ هژمارەکا دێوان دناڤ وێ شکەفتێدا دژین و ئەو شکەفت مالا ئەوان دێوانە:

(هەر حەفت دێو ڤەگەریان دیت کەسەک د مالا وان ڤەی نقستی یە) (هزرڤان، ٢٠٢٢، ١٦)

تشتەکێ بەربەڵاڤە د هەمی چیرۆک و ئەفسانەیاندا کۆ دێو دناڤ ئەشکەفتاندا دژین و ئەڤ جۆرە گیانەوەرەژی هەرگاڤ کەسانێن دڕندە و دژی مرۆڤانن و ئاستێ دڕندەییا ئەوان دناڤ دیالۆگێن دوو کەسایەتیێن سەرەکیێن ئەفسانەیێ (مەندێ و ئاوران)ێ دیار دبیت:

(ئەگەر تو گوهێ خوە نەدەیە من تۆژی دێ مری و ئەز ژی ناگەهم مرادێ و ئێدی ئەز نەشێم ڤەگەڕم نک دایک و بابێن خوە) (هزرڤان، ٢٠٢٢، ١٦)

دڕندەیی ژ سیفاتێن وان گیانەوەرانە یێن دناڤ شکەفتاندا دژین، لەورا ئەم دئەفسانەیێدا بەردەوام هەست ب وێ چەندێ دکەین کۆ ئەگەر لبەر زیرەکییا (ئاواران)ێ نەبووایە، ئەو دێو هەر زووی دا ئاریشەیان بۆ قەهرەمانێ ئەفسانەیێ دروست کەن.

بـارێ دەروونیـێ کەسـایەتیێ سـەرەکی دنـاڤ شـکەفتێدا یـێ ئـالۆزە و شپرزەیی پێڤە دیارە:

(مەندێ ژ بیر کـر کـو د ڤێـت د گەل ئـاورانێ ب چزاڤزی ب ئاخڤیـت، گۆت ((باوەربکە ئەز د ترسم))) (هزرڤان، ٢٠٢٢، ٢٣)

لێرەشدا ئەو چەند دیار دبیت کۆ دناڤ شکەفتێدا مەندێ ترس پێڤە یا دیارە، ئەڤژی دەرئەنجامێ وی جهییە کۆ شکەفتە، ئانکۆ لێرەدا ئەو جـهە بـوویە ئەگەرێ تێکچوونا بارێ دەروونیێ ئەوی کەسایەتی.

٣-٣/ کاریگەرییا جهی لسەر پەیوەندیێن جڤاکی:

لـبەر سرۆشـتێ ڤـێ ئەفسـانەیێ کاریگەرییـا جهـی لسـەر پەیوەنـدیێن جڤاکی ژبلی ل دوو جاران کۆ پیچەک دیار دبیت، ئیدی دووبارە نابنەڤە، کـۆ ئەگەرێ وێ بـۆ سرۆشـتێ نـاڤەرۆک و چاوانییا ئاراسـتەیێ رویـدانێن ڤـێ ئەفسانەیێ دزڤرن کۆ رێژەیا ڤێ کاریگەریێ تێدا یا کێمە.

ل وان دوو جارێن کۆ هەسـت ب کاریگەرییا جهی لسەر پەیوەندیێن جڤاکی دهێتە کـرن، هەر ل دەسـتپێکا ئەفسـانەیێ، ئاماژە ب جهـی کـۆ (گۆنـد)ە دهێتە دان، و پاشان د ئەفسانەیێدا هاتییە کۆ:

(شـەڤەکێ ژ شـەڤان وەکی هەر شـەڤ مەندێ گۆتە ژنکا خـوە ((میـزا مـن یـا د هێـت د گەل مـن وەرە بەر دەرێ)) ل چـاخێ دەرکەتینـە ژ دەرڤە دنیـا گەلەک یا تارێ بو) (هزرڤان، ٢٠٢٢، ١٥)

هەرچەندە لێرەدا دەم کۆ شـەڤە دبیـتە ئەگەرێ دروسـتبوونا ترسـێ لـدەڤ ئەوێ کەسایەتی، بەلێ ئەو پەیوەندیێن جڤاکیێن ب هێـزێن وێ جهـی کـۆ (گۆند)ە کاریگەرییا خۆ لسـەر کەسـایەتی کـرییە کـۆ داخـوازا هاریکـاریێ ل هەڤژینا خۆ بکەت دا دگەل بچیتە بەر دەرگەهی.

ل دویماهیکێن ئەفسـانەیێ جارەکـا دیتـر هەسـت ب هەبوونـا کاریگەرییـا جهـی لسـەر پەیوەنـدیێن جڤـاکیێن دنـاڤبەرا کەسـایەتییاندا دهێـتە کـرن و قەهرەمـانێ ئەفسـانەیێ دەربرینـێ ل وێ پەیوەنـدییا جڤـاکی دکەت کـۆ هندەک ئەرک بەرامبەر دایک و هەڤژین و زارۆکان لسەر هەنە:

(دڤێت ئەز بچم چونکی من ژێ پیـرە دەیـکەک و ژن و زارۆک هەنە و دڤێـت ئەز سـەحکەمە وان.. نـۆکە گەلەک پەریشـان بـونە و ئەو زێـدە د خەریـبن) (هزرڤان، ٢٠٢٢، ٣٥)

لبەر وێ چەندێ کۆ قەهرەمانێ ئەفسانەیێ ل (گوند)ان ژیایە و مالا ئەوان هەر ل گونـدی بـوویە و هەروەک یـا دیـارە کـۆ پەیوەنـدیێن جڤـاکیێن ئەو کەسـانێن ل گونـدان دچـین زۆر بهێزتـرن ل پەیوەنـدیێن جڤـاکیێن دنـاڤبەرا خەلکێن ل باژێراندا دژین.

٣-٤/ ئەنجامدانا رویدان و هەڤرکییان ل جهەکی:

هەمی رویدان و هەڤرکی ل جهەکی دهێنە ئەنجامدان، دڤێ ئەفسانەیێ ژی دا ئەڤ چەنـدە ب رۆهنـی یـا دیـار و ئاشـکرایە، (ئـاوران) ئێـک ژ کەسایەتیێن سـەرەکیێن ئەفسانەیێ بەحسـێ رویدانەکێ بـۆ (مەنـدێ) قەهرەمانێ ئەفسانەیی دکەت:

Journal Of Babylon Center For Humanities Studies 2026 Volume :16 Issue : 6
(ISSN): 2227-2895 (Print) (E-ISSN):2313-0059 (Online)

مجلة مركز بابل للدراسات الإنسانية ٢٠٢٦ المجلد ١٦/ العدد ٦

(ئەز دگەل هندەک هەڤالێن خوە هاتبومە سەیرانەکێ و دێوەکی ئێرش کرەمە و هەر زوی من زانی مەرەما وی ئەزم) (هزرڤان، ٢٠٢٢، ١٦)

جهێ سەیرانێ ئەو جهە کۆ رویدانا هێرشکرنا دێوەکی بۆ سەر کەسایەتییا (ئاوران)ێ هاتیە ئەنجامدان، هەر هاتنا (ئاوران)ێ و هەڤالێن ئەوێ بۆ وی جهی دبنە ئەگەر بۆ وێ چەندێ کۆ تووشی چەندین نەخۆشی و ئاریشەیێن جۆراوجۆر ببیت و د ئەنجامدا ئاراستەیێ ژیانا ئەوێ ب تەمامی بهێتە گهۆرین

شکەفت ئەو جهە کۆ هەڤرکییا قەهرەمانی دگەل دێوان تێدا دهێتە ئەنجامدان:

(کا راوەستن.. ئەو کەسێ کاری و وێریای د ڤێ شەڤێ دا بێتە ڤی جهی نە کەسێ ب ساناهی یە، ئەڤ کەسە ژ خوە پشت راستە و مێرەکێ باشە) (هزرڤان، ٢٠٢٢، ١٧)

هەر ل ڤی جهیە کۆ قەهرەمان ب هاریکارییا کەسایەتییا (ئاوران)ێ د هەڤرکییا دگەل دێواندا سەر دکەڤیت و دشێت ب شەهرەزایی دێوان سەردابەت.

د ژۆرا پشت شکەفتێ رویدانا هەڤژینییا (مەندێ) قەهرەمانێ ئەفسانەیێ و (ئاوران)ێ دهێتە ب ئەنجام گەهاندن:

(هەردو سێ شەڤ و سێ رۆژا د وێ شکەفتێ ڤە بونە بویک و زاڤا) (هزرڤان، ٢٠٢٢، ٢٥)

لێرە ئەو جهە دبیتە ئەگەرێ پێکئینانا ژیانا هەڤژینییێ دناڤبەرا هەر دوو کەسایەتیێن سەرەکیێن ئەفسانەیێدا.

هەروەسا دونیا ژی جهەکێ دیترە کۆ هەر سال ئەڤ کریارا هەڤژینییا ئەڤان دوو کەسایەتییان تێدا دهێتەڤ ئەنجامدان:

(ل هەمی سالا مەها نیسانێ ئەز دێ هێم سەر دنیایێ و تو ژی دێ بی لاوەکی چاردە سالی و ل وێ هەیڤێ ئەم دێ بینە بویک و زاڤا) (هزرڤان، ٢٠٢٢، ٣٨)

ئەڤەژی پشتی وێ بڕیارێ دهێت کۆ (ئاوران)ێ دای دا ڤەبگەڕیتە دەڤ کەس و کارێن خۆ، بەلێ لبەر پێکئینانا ژیانا هەڤژینییێ دگەل (مەندێ) سۆزێ ددەت کۆ هەر سال ل مەها نیسانێ بهێتەڤ سەر دونیایێ، کۆ دونیا دبیتە ئەو جهێ ب ئێکگەهشتنەڤا ئەوان هەر دوو کەسایەتییان.

وەک د ئەفسانەیێدا هاتی، (مەیدان) جهەکە کۆ هەڤرکییا دناڤبەرا (مەندێ) و دێوەکێدا تێدا دهێتە ئەنجامدان:

(مەندێ وەک گایەکی ل نیڤا مەیدانێ راوەستیا و دێو ل بەر سینگێ مەندێ سەکنی) (هزرڤان، ٢٠٢٢، ٣٢)

لێرەژی مەیدان دبیتە جهێ هەڤرکیێ، کۆ د ئەنجامێ وێ هەڤرکیێدا کۆمەکا دێوان پەیمانا ئاشتیێ بەرامبەر (مەندێ) رادگەهینن.

وەک بۆ مە دیاربووی کۆ هەمی رویدان و هەڤرکی د جهەکێ دەستنیشانکریدا دهێنە ئەنجامدان و هەروەسا جهی رۆل د دروستبوونا رویدان و هەڤرکییاندا هەیە.

٣-٥/ رۆلێ جهی لسەر کەیفخۆشی و خەمگینییا کەسایەتییان:
د ژیانا مرۆڤاندا جهی رۆلەکێ کارا د کەیفخوشـبوون و خەمگینییـا مرۆڤانـدا هەیە، ڤێ چەندێ د بەرهەمێن ئەدەبی ژی دا رەنگڤەدایە.
د ئەفسانەیا (مەندێ ترسنۆک)دا، شـکەفت ئەو جـهە کـۆ قەهرەمـان تێـدا هەست ب خەمگینییێ دکەت:
(مەندێ پچەک خەمگین بـو د دلـێ خـوەدا گـوت ((ئەز نـۆکە چ بـکەم، مـن کویسەلا خوە ژی کوشت و د ئاگری دا سۆت))) (هزرڤان، ٢٠٢٢، ١٨)
شـکەفت ئەو جـهە کـۆ پشـتی کەسـایەتیێ سـەرەکی دزانیـت ئەو جـهـ، جهێ ژیانا دێوانە، بەردەوان هەست ب خەمگینیێ و نەراحەتیێ دکەت.
ژۆرا پشت شکەفتێ، ئەو جهە کۆ دبیتە ئەگەرێ کەیفخۆشییا کەسـایەتی (ئاوران)ێ:
(ئـاوران: ((بکەیـفـڤە)) هەچـی زەلامـێ ل شـوینا تەبـایە دا ڤـێ داخـوازێ کەت) (هزرڤان، ٢٠٢٢، ٢٥)
و هەر د وی جهیدایە کۆ ژیانا هەڤژینییا هەردوو کەسـایەتیێن سـەرەکیێن ئەفسانەیێ تێدا دهێتە ئەنجامدان.
(مێرگ) جهەکە کۆ دەرفەتا کەیفخۆشـیێ بۆ کەسایەتییان درەخسینیت:
(ئەڤ مێرگە یـا خوەشـە دێ ئەڤرۆکە سـەیرانەکا خـوەش ل ڤێـرێ کەیـن) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ٢٧)
لێرەشدا (مێرگ) وەک جهـ دبیتە جهێ سەیرانا کەسایەتییان و کەسایەتی تێدا هەسـت ب کەیفخۆشـیێ دکەن.
(دەرێ خانی) وەک جهـ دبیتە ئەگەرێ کەیفخۆشییا (مەندێ) قەهرەمـانێ ئەفسانەیێ:
(ب هەرچـی ئـاوایێ هەی مەنـدێ خـوە گەهانـدە مـال.. ل دەرێ خـانی ل دێوی زڤری و پێ گرنژی) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ٣٥)
ئەڤجـا پشـتی وان رویـدانان دهـێن یـێن ب سـەرێ قەهرەمـانی هـاتین، (دەرێ خانی) وەک جهـ ژبەر هندێ دبیـتە ئەگەرێ کەیفخۆشـییا مەنـدێ، چونکی دەرفەتێ بۆ درەخسینیت ئەو تۆلا خۆ ل وی دێوی بستینیت، ئەوێ ل رێکا ڤەگەڕیان بۆ مال هندەک ئاریشە بۆ دروست دکرن.
پشـتی مەندێ دهێتەڤ گوند و مالا خۆ، هەسـتکرن ب کەیفخۆشـیێ لدەڤ وی یا بەردەوامە:
(ئێدی نە ب شـەڤ و نە ب رۆژ نە د ترسیا و هەر مێرانیەکا هەبـا مەنـدێ د کر، شـەش سالێن خوش پێکڤە بوراندن) (هزرڤان، ٢٠٢٢، ٣٦)
ئەو جهـ یێ دوویرە ل مەترسییا بەردەواما دێوان و جهەکێ بێ هەڤرکی و ئاریشـەیە، لەورا مال بۆ مەندێ خۆشـییان دئافرینیت.
٣-٦/ جۆرێن جهی:
دڤـێ ئەفسـانەیێدا ئەم دێ هەول دەیـن جـۆرێن جهـی لـدویف هەردوو لایەنێن (هەبوونێ و هۆگری)یێ دەستنیشـان بکەیـن.
٣-٦-١/ جۆرێن جهی لدویف هەبوونێڤە:

مجلة مركز بابل للدراسات الإنسانية ٢٠٢٦ المجلد ١٦/ العدد ٦

جهـ لـدويف لايەنـێ هەبوونێڤە دابەشـی سـەر هەر دوو جۆرێن کەتواری (واقیعی) و ئاشۆپی (خەیالی) دبیت:

٣-٦-١-١/ جهێ کەتواری (واقیعی):

جهێ کەتواری ئانکۆ ئەو جهێ د سرۆشتی و لسەر نەخشـەیێ جیهـانێ هەبوونا خۆ هەبیت.

د ئەفسانەیێدا هەر ل دەستپێکێ ئاماژە ب دوو جهێن کەتواری دهێتەدان:

(ل رۆژەک ژ رۆژان.. ل گوندەک ژ گوندێن چیای) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ١٥)

(گۆند) و (چیا) دوو جهن کۆ د سرۆشتیدا هەنە و ب جهێن کەتواری دهێنە هژمارتن، جهێ ئاماژە پێکرنێیە کۆ ناڤێن ڤان هەر دوو جهان چەندین جارێن دیتر دناڤ ڤێ ئەفسانەیێدا دووبارە دبنەڤە.

د ئەفسـانەیێدا چەنـدین جـاران ئامـاژە ب (شـکەفت) هـاتیە کـرن کـۆ ب جهەکێ کەتواری دهێتە ڤەلەمدان:

(ئاگر د شکەفتەکێ ڤە هات بو هەلکرن و گرماتیا وی ل هندرێ شـکەفتێ بەلاڤبو) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ١٥)

(هەلما ئاگری تەژی هنـدرێ شـکەفتێ گەرمـاتی کربـو) (هزرڤـان، ٢٠٢٢، ١٨)

(هەر شـەش برا گەهشتن شکەفتێ) (هزرڤان، ٢٠٢٢، ٣٠)

یا خۆیایە کۆ (شکەفت) جهەکێ کەتوارییە و دناڤ سرۆشتیدا هەنە و دڤێ ئەفسـانەیێدا رۆلـێ جهـێ کەتـواریێ (شـکەفت) رۆلەکـێ زۆرێ کـارا و کاریگەرە.

هەر ل ئاماژەدان ب جهێن کەتواری، د ئەفسانەیێدا هاتیە:

(ناڤێ من مەنـدە و بـابێ مـن لەوەنـدە و دییـا مـن گەنـدە و ئەسـلێ مـن مەرەڤەندە و ژ باژارێ سـەمەرقەندە) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ١٨)

ئاماژەدان ب باژێرێ (سەمەرقەند) بەحسکرنە لدوور جهەکێ کەتواری و یا خۆیایە کۆ باژێرێ (سـەمەرقەند) د کەڤندا باژێرەکێ ناڤدار بوویە و دکەڤیـتە وەلاتێ (ئۆزبەکستان)ا ئەڤرۆ.

هەروەسـا ژبلـی ئاماژەدانـا ب جهـێ کەتـواریێ (چیـا) ل دەسـتپێکا ئەفسانەیێ، چەندین جارێن دیتر ئاماژە ب جهێ (چیا) هاتیەدان:

(پانێ ئەز ب کێر ناهێم ب تەنێ ل چیا بگەرم) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ١٩)

(کەس ناکەڤیتە ڤان چیا و ناهێتە خودان کرن) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ١٩)

(وەکی د بێژن چیا ڤـ چیا ناکەڤن بەلێ چاڤ ب چاڤان د کەڤـن) (هزرڤـان، ٢٠٠٢، ١٩)

د ئەڤ نموونا سـەری یا جهێ کەتواریێ (چیا)دا ئامـاژە ب گۆتنەکا مەزنـان هاتیە کرن، کۆ دبیتە خالەکا بهێز دنـاڤ ئەفسـانەیێدا، هەروەسـا وەک دیـار دبیت چەندین جارێن دیتـر ژی د ئەفسـانەیێدا هەر نـاڤێ جهـێ کەتـواریێ (چیا) هاتیەدان:

(ل پشـت دو چیـا هیڤـی یـا هەوە مە و رکێبەکـێ ل هەسـپێ خـوە بـدە) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ٢٧)

(مال وێران نۆکە تە چو دار نەهێلانە ل چیایی) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ٢٩)

(پشتی هەفت سالێن ئاورانێ بدوماهی هاتن، مەندێ د گەل خوە برە چیایەکی) (هزرڤان، ٢٠٢٢، ٣٦)
کۆ ئەڤ رادەیێ زۆرئینانا ناڤێ جهێ کەتواریێ چیا د ئەفسانەیێدا، رۆلێ کاریگەرێ چیا وەک جهـ دناڤ ئەفسانەیێدا دیار دکەت.
ژبلی ناڤئینانا جهێ کەتواریێ باژێرێ (سەمەرقەند) د ئەفسانەیێدا ئاماژە ب باژێرەکێ دیترژی هاتیەدان:
(وەک ئەز د زانم قەرەمەرجانێ شوی ب شازادەکی کربو ل باژێرێ هەمەدان) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ٢٢)
یا خۆیایە کۆ باژێرێ (هەمەدان)ژی جهەکێ کەتوارییە و دکەڤیتە وەلاتێ (ئیران)ێ، ئەڤ باژێرەژی ناڤەکێ دیارە د ئەدەبیاتا کوردیدا و کەڤنترین هۆزانڤانێ کورد ل وی باژێری ل دایک بوویە.
دونیا ژی جهەکێ کەتوارییە و د ئەفسانەیێدا ئاماژە پێ هاتیەکرن:
(ئەگەر مرۆڤ ل دنیایێ گەریا و تشت ب سەرێ مرۆڤی هاتن دێ تشتا زانیت) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ٢٢)
ئەڤ بەحسکرنا دونیایێ کۆ ب جهەکێ کەتواری دهێتە هژمارتن ب وێ مەبەستێیە کۆ د ئەفسانەیێدا ئاماژە ب تەبەقە و جیهانێن دیترژی دهێتە کرن کۆ ئەو دژنە دناڤ خانەیا جۆرێ ئاشۆپیێ جهیدا.
هەروەسا چەندین جاران ئاماژە ب جهێ کەتواریێ (مێرگ) دهێتەدان:
(دێ بینی تو یێ ل نیڤا مێرگەکێ و پاشی ل مێرگێ سەرێ هەسپی بەردە) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ٢٧)
(مەندی ئەو هێلان و گەهشتە مێرگێ و سەرێ هەسپی بەردا) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ٢٧)
(ئەڤ دێوە د بێژن هەوە نێچیر ل مێرگا مە کری یە) (هزرڤان، ٢٠٢٢، ٣١)
جارەکێ ژی زێدەباری ئاماژەدان ب جهێ کەتواریێ (مێرگ)ی، د هەمان دەمدا ئاماژە ب جهەکێ دیترژی یێ کەتواری دهێتەدان:
(سەد کەلەخ ل سەر کانیا مێرگێ خڕڤەکرن) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ٢٨)
کۆ یا ئاشکرایە (کانی)ژی هەروەک جهێ کەتواریێ (مێرگ) د سروشتیدا هەیە و ب جهەکێ کەتواری دهێتە هژمارتن و د ئەفسانەیێدا چەند جارێن دیترژی ئاماژە هەر ب جهێ (کانی) هاتیەدان:
(مەندێ هندەک ئاڤێ ژ ڤێ کانیکێ ڤەخوە) (هزرڤان، ٢٠٢٢، ٣٦)
(پشتی مەندێ ئاڤ ژ کانیکێ ڤەخواری رهێن وی سپی بون) (هزرڤان، ٢٠٢٢، ٣٦)
د ئەفسانەیێدا چەندین جاران ژی ئاماژە ب جهێ کەتواریێ (گرک) ئانکۆ (گر) هاتیەدان:
(مەندێ نەترسە.. دا بچینە گرکێ هەنێ.. تو وەریسی ل دور هەمی گری ب ئالینە.. هندی دارەک ل گری یە دێ کەڤیت ناڤ ڤی وەریسی) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ٢٩)
(دێوێ بالەفڕ ژ گرێ بەرامبەر هات خوار) (هزرڤان، ٢٠٢٢، ٣٢)

جارەکێ زێدەباری ئاماژەدان ب (گری) ناڤێ جهێ کەتواریێ (دەشت)ژی دگەل دئینیت:

(ئەو گرێ بدار وەکی دەشتەکێ لێکر و هەمی دار ل دویف خوە کێشان) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ٢٩)

هەر ل ئاماژەدان ب جهێ کەتواریێ (گوند)، د ئەفسانەیێدا هاتیە:

(مەندێ دڤێت ئەم ژ ڤی واری بچین و بارکەینە گوندەکی) (هزرڤان، ٢٠٢٢، ٣٤)

وەک خۆیا دبیت دڤێ ئەفسانەیێدا زۆر ئاماژە ب جهێن کەتواریێن سرۆشتی یێن وەکی (چیا، مێرگ، کانی، گر، دەشت) هاتیەدان، کۆ د راستیدا ئەڤەژی رەسەنایەتییا بەرهەمی زێدەتر خۆیا دکەت، چونکی سرۆشتێ کوردستانێ ب زۆری ل وان جهێن کەتواری پێک دهێت.

٣-٦-١-٢/ جهێ ئاشۆپی (خەیالی):

ئێک ژ تایبەتمەندیێن ئەفسانەیێ ئەوە کۆ چەندین رەگەزێن بەرهەمێن ئەدەبی تێدا، سالۆخەتا ئاشۆپیبوونێ هەلدگرن، کۆ ئێک ژ وان رەگەزان (جهـ)ە، ئەڤ چەندە دناڤ ڤێ ئەفسانەیێ ژی دا دیار دبیت:

ئێک ژ وان جهێن ئاشۆپێ دڤێ ئەفسانەیێدا، جهێ (بن حەفت بەحرانێ)یە:

(ناڤێ من پەری ئاورانە و ئەز کچا شاهێ بن حەفت بەحرانێ مە) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ١٦)

هەروەسا هەر د ئەفسانەیێدا جارەکا دیترژی بەحسێ ڤی جهی دهێتە کرن:

(وی ناڤدەنگێن ئاورانا کچا مەلک ((تەورانی)) ل بن هەفت بەحرانێ بهیست بون) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ٢١)

ئاماژەدان ب جهێ (بن حەفت بەحرانێ) ئاماژەدانە ب جهەکی کۆ دناڤ ڤێ جیهانێدا کەسی نەدیتییە، ئانکۆ نینە.

هەروەسا د ئەفسانەیێدا ئاماژە ب (تەبەڤێ شەشێ) دهێتە دان کۆ ئەوژی جهەکێ ئاشۆپییە:

(ئۆرامۆران مەزنێ هەمی ئەفریتێن تەبەقا شەشێ یە) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ١٨)

ژبلی ئاماژەدان ب جهێ ئاشۆپییێ (تەبەڤێ شەشێ) هەروەسا ئاماژە ب (دنیایا شەشێ)ژی هاتیەدان:

(هوین ڤی بەری د بینن من دگەل خوە ژ دنیایا شەشێ ئانییە و د بێژن قاییم ترین بەرە) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ١٩)

د ئەفسانەیێدا هەروەسا ئاماژە ب تەبەقا حەفتێ یا ئەسمانی ژی هاتیە کرن:

(بەلێ نەهاتیە کوشتن تەنێ هنارتیە تەبەقا هەفتێ یا ئەسمانی) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ٢١)

مجلة مركز بابل للدراسات الإنسانية ٢٠٢٦ المجلد ١٦/ العدد ٦

ئەڤ جهێن ئاشۆپیێن (تەبەقا شەشێ) و (دنیایا شەشێ) و (تەبەقا هەفتێ) ژ وان جهانن كۆ ب تنێ د ئەفسانەیاندا ئاماژە پێ دهێتە كرن، د راستیدا ڤان جهێن ئاماژەپێكری دناڤ دونیاییێدا هەبوونا خۆ نینە.
پشتی كۆ قەهرەمانێ ئەفسانەیێ داخوازا جهەكێ بۆ بێهنڤەدانێ دكەت، پێشنیارا ژۆرەكێ بۆ دهێتە كرن كۆ دكەڤیتە پاشیا شكەفتێ و هنداڤ باخچەیەكێ مەزن، كۆ لدویڤ ئەو سالۆخەتێن بۆ ڤی جهی بەحس لێ دهێتەكرن، ئەو ژۆر ب جهەكێ ئاشۆپی دهێتە هژمارتن:
(ل تەنشتا چەپێ ژ شكەفتێ ب نێرە دێ بیتە خودیك و كت كتە دێ هێنە بەرچاڤێن تە و هەچیا تە ڤیا دێ بو تەبیت.. هەما دەستێ خوە دانە سەر دێ ل نك تە ئامادە بیت، هەتا تو ژێ تێر بوی جارەكا دی پشتا وێ بدە وێ خودیكێ دێ چیتە جهێ خوە ل رەخێ راستێ دیسان خودیكەكە لێ ب نێرە هەرچی رەنگ خوارن هەیە دێ هێتە پێش چاڤێن تە و تە چ ڤیا دێ هێت بەر تە) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ٢٢)
هەر ل درێژاهیا بەحسكرنا سالۆخەتێن وی جهیدا هاتیە كۆ:
((رۆبارەك د بوریت پێلەك شیرە و ئێك شەكرە و ئێك مەی و مەیا ڤە و ئێك ئاڤ و گولاڤە.. هەچیا تە ڤیا دێ بو تە راوەستیت، تە دڤێت ڤەخوە و تە دڤێت ب خوە داكە..) (هزرڤان، ٢٠٢٢، ٢٣)
یا خۆیایە كۆ د ڤێ جیهانێدا چ ژۆرێن بڤی شێوەیی كۆ ئەڤ سالۆخەتە تێدا هەبن، هەبوونا خۆ نینە، لەورا ئەو جهە ژی ب جهەكێ ئاشۆپی دهێتە قەلەمدان.
(دنیایا تاری) و (تاریستان) و (هەفت تەبەق) سێ جهێن دیترێن ئاشۆپیێن ڤێ ئەفسانەیێنە كۆ د ئاخفتنا كەسایەتییەكێدا ئاماژە پێ هاتیە كرن:
(ئەز ژ دنیایا تاریمە و ژ تاریستانێ هاتیمە ئەز هەفت تەبەقا بلند بوم) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ٢٤)
ئەڤ هەر سێ جهە ژی كۆ ناڤ لێ هاتیە ئینان، د دونیاییێدا نینە و ب جهێن ئاشۆپی دهێنە هژمارتن.
د ئەفسانەیێدا جارەكا دیتر ئاماژە ب جهێن ئاشۆپیێن (هەفت تەبەقێن تاریستان)ێ و (بن هەفت بەحران)ێ دهێتەدان:
(باڤێ من مەلك تاورانە و شاهێ شاهانە و سەرداری هەفت تەبەقێن تاریستانە و دیا من شاها ئەڤرانە و مالا من ل بن هەفت بەحرانە) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ٢٤)
د درێژەدان ب بەحسكرنا جۆرێن ئاشۆپی د ئەفسانەیێدا هاتییە:
(پشتی حوكمێ وی بدوماهی د هێت دێ هێتە هەلكێشان بو ئەسمانێ سێێ و دێ بیتە شاهێ وێ دنیایێ) (هزرڤان، ٢٠٢٢، ٣٤)
ل ڤێرە ئاماژە ب دونیایا ئەسمانێ سێیێ هاتیەكرن، كۆ ئەوژی جهەكێ ئاشۆپییە.
دویماهیك جهێ ئاشۆپییێ د ئەفسانەیێدا بەحس لێ هاتیەكرن، جهێ (تەبەقێن بن ئەردی)یە:

Journal Of Babylon Center For Humanities Studies 2026 Volume :16 Issue : 6
(ISSN): 2227-2895 (Print) (E-ISSN):2313-0059 (Online)

(مەندێ چوویە تەبەڤین بن ئەردی و ئێدی ناڤەگەریت) (هزرڤان، ٢٠٢٢، ٣٨)

وەک دیاربووی دڤێ ئەفسانەیێدا ئاماژە ب چەندین جهێن ئاشۆپی هاتیەدان، کۆ زێدەباری وێ چەندێ بەحسێ هندەک جۆرە گەردوونێن دیتر هاتیەکرن، د هەمان دەمدا بەحسێ جۆرە ژوورەکێ ل پشت شکەفتەکێ هاتیەکرن، کۆ سالۆخەتێن بەحسلێکریێن وێ ژوورێ د چ جۆرە ژوورێن کەتواریدا نینە.

٣-٦-٢/ جۆرێن جهی لدویف هۆگریێ:

لدویف هۆگریێ جهێن جهی دابەشی سەر هەر دوو جۆرێن (هۆگر و ناهۆگر) دبن.

٣-٦-٢-١/ جهێ هۆگر:

دڤان جۆرە جهاندا کەسایەتی تێدا هەست ب ئاسوودەیێ دکەن و جهێ ژیانا ئەوانە و ئەو جهە کۆ تێدا مەزن بووین، و هەروەسا یان ژی ئەو جهە کۆ کەسایەتی ب حەزا خۆ تێدا دژین و تێدا هەست ب خۆشی و بەختەوەریێ دکەن.

هەرچەندە (گوند) بۆ قەهرەمانی جهەکێ هۆگرە، بەلێ لبەر هەبوونا مەترسیێ ب ناچاری ل وی جهی دچیت:

(ژ ترسا سا و پشیکا نە وێریا ل ناڤ گوندی ب مینیت) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ١٥)

دەر ئەنجامێ هێلانا جهێ هۆگر ژ لایێ قەهرەمانیڤە قەهرەمان تووشی چەندین رویدان و ئاریشەیان دبیت و ژیانا ئەوی ب تەمامی دهێتە گهۆرین، کۆ دشێین بێژین لێرەدا جهێ گوند بۆ کەسایەتی جهەکێ هۆگر بوویە.

د ئەفسانەیێدا قەهرەمان داخوازا جهەکی بۆ بێهنڤەدانێ دکەت:

(من خوار.. من ڤەخوار و دڤێت و بو خوە ل جهەکی بگەڕم و چونکی لازمە سێ شەڤ و سێ رۆژان بنڤم، ل جهەکێ چو بێژن نەهێنە من.. دا ئەز پیچەکێ بێمە سەر هشێن خوە و هێزا خوە ڤە جەمینم) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ٢٢)

یا خۆیایە کۆ ئێک ژ تایبەتمەندیێن جهێ هۆگر ئەوە کۆ کەسایەتی تێدا ئاسوودە بن. د ئەنجامێ ڤێ داخوازیێدا پێشنیارا جهەکێ هۆگر بۆ قەهرەمانی دهێتە کرن:

(ل پاشیا ڤێ شکەفتێ مە ژۆرەکا تایبەت یا هەی و ل رەخێ دی یێ زناری دەردکەڤیت.. ل هنداڤ باخچەیەکێ مەزنە و بەرامبەری دەریایێ یە) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ٢٢)

کۆ وەک پاشان دیار دبیت د وی جهیدا هەمی کەرەستەیێن دابینکرنا ئاسوودەییا قەهرەمانی تێدا هەنە و قەهرەمان ب حەزا خۆ دچیتە دناڤدا، لەورا وێرێ ژی ب جهەکێ هۆگر بۆ کەسایەتی دهێتە ناسین.

وەلات بۆ کەسایەتییا (ئاوران)ێ جهەکێ هۆگرە و هێڤییا ئەوێ ڤەگەڕیانە بۆ وی وەلاتی:

(پاشی هەر ئێک ژ مە دێ ڤەگەریتە وەلاتێ خوە) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ٢٤)

ئەو ل وی وەلاتی ل دایکبوویە و هەر ل وێرێ ژی مەزن بوویە، کۆ ئەڤەژی ئێک ژ تایبەتمەندیێن جهێن هۆگرە.
وەک دیاربووی کۆ جارەکێ (گوند) و جارەکێ ژی (ژۆرا پشت شکەفتێ) و جارەکێ ژی (وەلات) بۆ کەسایەتییێن ڤێ ئەفسانەیێ ب جهێن هۆگر هاتینە دانان و کەسایەتییان حەزا چوون و ڤەگەڕیان بۆ وان جهان هەیە.

٣-٦-٢-٢/ جهێ ناهۆگر:

مەبەست ل ڤی جۆرێ جهی ئەو جۆرە کۆ کەسایەتی ب ناچاری جهەکێ هۆگر ب جهـ دهێلن و بەرەڤ جهەکێ دیتر دچن کۆ بۆ ئەوان دبیتە جهەکێ ناهۆگر، ئێک ژ تایبەتمەندیێن ڤی جۆرێ جهی ئەوە کۆ کەسایەتی بەردەوام هەولا هێلانا وێرێ ددەن.
د ئەفسانەیێدا پشتی قەهرەمان کۆ (مەندێ)یە، ب ناچارێ جهێ هۆگرێ خۆ کۆ (گوند)ە دهێلیت، بەرەڤ جهەکێ ناهۆگر دچیت:
(بەرەڤ دارستانێ چوو.. چەندێ مەندێ بناڤ دارستانێ ڤە د چوو ترسا وی مەزن تر لێ د هات) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ١٥)
یا دیارە کۆ ژبەر هەبوونا ترسێ ئەو جهـ بۆ کەسایەتی ب جهەک دهێتە هژمارتن کۆ ب ناچارێ بەرڤ وێرێڤە چوویە، لەورا دارستان بۆ کەسایەتی دبیتە جهەکێ ناهۆگر.
هەروەسا د ئەفسانەیێدا هاتییە کۆ پشتی کۆ کەسایەتییا (پەری ئاوران) لبەر هێرشا دێوەکێ ل جهێ خۆ دڕەڤیت، ب ناچاری پەنایێ دبەتە جهێن ناهۆگر:
(هەتا من هەفت تەبەقێن ئەردی برین هەفت سالان ڤەکێشا، وی نکاری من بگریت و ل هەر تەبەقەکێ من خوە دوەرگەڕاند ڕەنگێ گیاندارەکێ، پشتی ئەم ب سەر دنیایێ کەتین من خوە کرە د کودێ کویسەلێ دا) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ١٦)
دونیا ئەو جهە کۆ بۆ (پەری ئاوران)ێ جهەکێ ناهۆگرە و ئەڤ کەسایەتییە ب ناچاری لێ دژیت و هەروەکی ئەو کەسایەتی بخۆ دبێژیت:
(دژیت هەفت سالان ل سەر ڤێ دنیایێ بژیم و پاشی ڤەگەرم) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ٢٤)
کۆ بەحس ل ڤەگەڕیانێ دکەت، ناهۆگرییا وی جهی بۆ کەسایەتی (ناوران)ێ کۆ دنیایە پتر رۆهن و ئاشکرا دبیت.
لدرێژاهییا ئاخفتنا ئەوێدا ئانکۆ کەسایەتی (ناوران)ێ، ناهۆگرییا ڤی جهی بۆ ئەوێ کەسایەتیێ ئاشکراتر بۆ مە خۆیا دبیت:
(وەکی من و ڤێ دنیایێ بو من ئاگرە و دژیت لێ بژیم) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ٢٤)
دەمی سالۆخەتا دونیایێ ب ئاگر ناڤ دبەت و ئەو بخۆژی دانپێدانێ دکەت کۆ ناچارە لێ بژیت، کەواتە بۆ ئەوی ب جهەکێ زۆرێ ناهۆگر دهێتە زانین.
(بانێ رۆژی) جهەکێ دیترێ ناهۆگرێ ناڤ ئەفسانەیێیە، کۆ بۆ دێوی ب جهەکێ ناهۆگر دهێتە هژمارتن:

Journal Of Babylon Center For Humanities Studies 2026 Volume :16 Issue : 6
(ISSN): 2227-2895 (Print) (E-ISSN):2313-0059 (Online)

(نۆکە ل سەر بانێ رۆژێ یە و دڤێت هەفت سالان ل وێرێ ب مینیت و دناڤ وی ئاگری دا بژیت) (هزرڤان، ٢٠٠٢، ٢٤)

کۆ زێدەباری وێ چەندێ کۆ ئەو دێو ب مەرەما سزادانێ بۆ وی جهی هاتیە رەوانەکرن، د هەمان دەمدا بۆ ماوەیێ حەفت سالان ژی ب ناچاری ل وێرێ دێ دناڤ ئاگریدا ژیانێ بەتەسەر، لەورا ئەو جهـ بۆ ئەوی دێوێ جهەکێ ناهۆگرە.

دڤێ ئەفسانەیێدا چەندین جۆرێن ناهۆگر وەکی (دارستان، دنیا، سەر بانێ رۆژێ) بەحس لێ هاتیە کرن کۆ ب رێز بۆ ئێک ژ وان (دارستان) بۆ (مەندێ) قەهرەمانێ ئەفسانەیێ و جهێ دیتر (دنیا) بۆ (ناوران)ێ کۆ کەسایەتییەکا سەرەکییا ئەفسانەیێیە و جهەکێ دیتر (سەر بانێ رۆژێ) بۆ دێوێ بەحس لێ هاتیەکرن.

ئەنجام:

دڤێ ڤەکۆلینێدا ئەڤ ئەنجامە بۆ مە خۆیا بوون:

١/ جهـ رەگەزەکێ سەرەکیێ بەرهەمێن ئەدەبییە و کاریگەری لسەر لایەن و بارێن کەسایەتییان هەیە و د هەمان دەمدا رۆلەکێ کارا ژی لسەر رویدان و هەڤرکییان هەیە.

٢/ د ئەفسانەیا (مەندێ ترسنۆک)دا، جهی کاریگەری لسەر بارێ جڤاکی و دەروونێ کەسایەتییان هەیە، کەسایەتی دکەڤنە ژێر کاریگەرییا ئەوان جهێن کۆ سەرەدەریکرنان تێدا ئەنجام ددەن.

٣/ د ئەفسانەیێدا دیار بوو کۆ هەمی ئەو رویدان و هەڤرکیێن دهێنە ئەنجامدان، د جهەکێ دەستنیشانکری دایە و جهی رۆلەکێ کارا لسەر وان رویدان و هەڤرکییان هەیە.

٤/ د ئەفسانەیا (مەندێ ترسنۆک)دا، هەردوو جۆرێن جهی ژلایێ هەبوونێڤە ب رێژەیەکا بەرچاڤ تێدا هەنە و پرانییا جهێن کەتوارییێن ئاماژە پێکری دناڤ سرۆشتێ کوردستانێدا هەنە و هەروەسا جهێن ئاشۆپیێن جۆراوجۆر ژی تێدا بەرجەستە بووینە.

٥/ د ئەفسانەیێدا، هەردوو جۆرێن جهی ژلایێ هۆگرییڤە هەبوونا خۆ هەیە و ئەڤ چەندەژی ب رۆهنی د دیالۆگێن کەسایەتییاندا خۆیا بوویە و هەردوو جۆرێن هۆگر و ناهۆگر ب ئاشکرایی کاریگەری لسەر سەرەدەریکرنێن کەسایەتییان هەیە.

لیستا ژێدەران:

ئێک/ ب زمانێ کوردی:

أ/ پەرتووک

١/ ئیسماعیل (سەباح)، ٢٠٠٩، چەمك و ئیستاتیکای شوێن لە ئەدەبدا، چاپخانەی ئاراس، چاپی یەکەم، هەولێر.

٢/ حاجی (سەنگەر قادر شێخ محەمەد)، ٢٠٠٩، بنیاتی گێرانەوە لە داستانی (مەم و زین)ی ئەحمەدی خانی و رۆمانی (شاری مۆسیقارە سپییەکان)ی بەختیار عەلی دا، دەزگای توێژینەوە و بڵاوکردنەوەی موگریانی، چاپخانەی خانی، چاپی یەکەم، دهوك.

مجلة مركز بابل للدراسات الإنسانية ٢٠٢٦ المجلد ١٦/ العدد ٥

٣/ خۆشناو (پەیوەست)، ٢٠٢٣، بنیاتی توخمەکانی گێڕانەوە لە چیرۆکەکانی (شێرزاد حەسەن) دا، چاپی یەکەم، لە بڵاوکراوەکانی کتێبخانەی سۆفیا – کۆیە.
٤/ ڕۆژبەیانی (زاهیر)، ١٩٩٧، چیرۆکی هونەری کوردیی (شێوە و، شێواز و، بونیاد)، چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری، هەولێر.
٥/ سابیر (پەرێز)، ٢٠٠١، بینای هونەری چیروکی کوردی لە سەرەتاوە تا کۆتایی جەنگی دووەمی جیهانی، پەرێز سابیر، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، سلێمانی.
٦/ عەولا (عەبدوڵڵا ڕەحمان)، ٢٠١١، شیعری شانویی لە ئەدەبی کوردیدا (باشووری کوردستان (١٩٢٥-١٩٦١))، چاپخانەی حاجی هاشم، هەولێر.
٧/ قادر (ڕەمەزان حەجی)، ٢٠٠٦، جهـ د ڕۆمانا کوردی یا دەڤەرا بەهدینان دا (گەریان ل بابێ بەرزە و دۆزەخا مرنێ)، ئێکەتیا نڤیسەرێن کورد-دهۆك، چاپخانا هاوار، چاپا ئێکێ، دهوك.
٨/ محەمەدسالح (تانیا ئەسعەد)، ٢٠١١، بینای شوێن لە دوو نموونەی ڕۆمانی کوردیدا (هێلانە، ئەژدیها)، چاپی یەکەم، دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم، سلێمانی.
٩/ موفتی (د.پەری ساڵح)، ٢٠١٢، گێڕانەوە لە چیرۆکەکانی ئەحمەد محەمەد ئیسماعیلدا، بڵاوکراوەی ئەکادیمیای کوردی، چاپخانەی حاجی هاشم، هەولێر.
١٠/ هزرڤان، ٢٠٠٢، نارینا گولبارین، دەزگەهێ سپیرێز یا چاپ و وەشانێ، چاپخانا وەزارەتا پەروەردێ، هەولێر.
١١/ وارین و وێلیک (ئۆستن – رینێ)، ٢٠٠٨، تیوریا ویژەی، و: د.عارف حیتو، ژ وەشانێن ئێکەتیا نڤیسەرێن کورد، چاپخانا هاوار، دهۆک.

ب/ نامەیێن ئەکادیمی:

١٢/ حەسەن (یاسین ڕەشید)، ٢٠٠٤، ناوەڕوك و تەکنیکی درامای کوردی (١٩٩١-٢٠٠٢)، نامەی ماجستێر، کولیژی زمان، زانکۆی سلێمانی.
١٣/ خدر (پەروین عەبدوڵڵا)، ڕەگەزەکانی دراما لە شیعری لیریکی کوردیدا (کرمانجی خواروو١٩٨٠-ڕاپەڕین)، نامەی ماجێستیر، کۆلیژی پەروەردە، زانکۆی کۆیە.
١٤/ شعیا (ڕۆکال گوریل)، ٢٠٢٤، بنیاتی هونەریی حیکایەتەکانی فۆلکلۆری کوردی، تێزی دکتورا، زانکۆی کۆیە، کۆیە.

ج/ گۆڤار:

١٥/ بەکر و سەبری (د.هیمداد/ رازاو رەشید)، ٢٠٠٨، چەمك و رەگەزەکانی چیرۆکی منداڵان لە ئەدەبی کوردیدا (١٩٩١-٢٠٠٥)، گۆڤاری ئەکادیمی کوردی، ژ(٧)، هەولێر – کوردستان.
١٦/ خەیات (ئاری عوسمان)، ٢٠١٥، بنیادی وەسفی شوێن لە دەقی ڕۆماندا، گ.ڕامان، ژ(٢١٣)، خولی سێیەم، ساڵی نۆزدە، چاپخانەی خانی، دهوك.

١٧/ عەلی (حوسێن سابیر)، ٢٠٠٠، شوێن لە ڕۆمانی درز دا، گ.ڕامان، ژ. (٤٥)، هەولێر.
١٨/ گەردی (پ.ی.د.سەردار ئەحمەد)، ٢٠١٢، دووالیزمی شوێن لە قەسیدەی (قوربانی تۆزی ڕێگەتم ئەی بادی خۆش مروور)ی حەزرەتی نالی، گۆڤاری ئەکادیمیای کوردی، ژ(٢٢)، چاپخانەی حاجی هاشم، هەولێر.
دوو/ ب زمانێ عەرەبی:
أ/ پەرتووک:
١٩/ باشلار (جاستون)، ١٩٨٠، جماليات المكان، ت:غالب هلسا، وزارة الثقافة والاعلام، دار جاحظ للنشر، دار الحرية للطباعة، بغداد.
٢٠/ بحراوي (حسن)، ١٩٩٠، بنية الشكل الروائي (الفضاء- الزمن- الشخصية)، الطبعة الاولي، المركز الثقافي العربي، بيروت.
٢١/ حبيلة (د.شريف)، ٢٠١٠، بنية الخطاب الروائى (دراسة في روايات الكيلاني)، عالم الكتب الحديث، اربد-الاردن.
٢٢/ عبدالمسلم (طاهر)، ٢٠٠٢، عبقرية الصورة و المكان، دار الشروق للنشر والتوزيع، عمان-الاردن.
٢٣/ عبدالمعطي (علي)، ١٩٨٤، تيارات فلسفية معاصرة، دارالمعرفة الجامعية، مصر.
ب/ نامەیێن ئەکادیمی:
٢٤/ الونسة (فادية مروان احمد)، ٢٠٠٤، السرد عند الجاحظ، اطروحة دكتوراه، كلية الاداب، جامعة الموصل.
سێ/ ب زمانێ فارسی:
پەرتۆک:
٢٥/ صادقی (جمال میر)، ١٣٨٥، عناصر داستان، انتشارات سخن، چاپ: بهمن، چاپ پنجم، تهران.
چوار/ فەرهەنگ:
٢٦/ شاهین (ئیسماعیل تاها)، ٢٠٢٣، فەرهەنگا ئامەد یا مەیدانی، بەرگێ ئێکێ، چاپا ئێکێ، دەزگەهێ سپیرێز یێ چاپ و وەشانێ، چاپخانەیا رانمی، ئیران.
٢٧/ عەبدوڵڵاپوور (هەژیر)، ٢٠٠٨، فەرهەنگی هەژیر (فارسی – کوردی)، (بەرگی دووەم)، دەزگای توێژینەوە و بڵاوکردنەوەی موکریانی، چاپخانەی خانی، دهۆک.
٢٨/ نظام الدین (فاضل)، ٢٠٠٧، فەرهەنگی شیرین (عەرەبی – کوردی)، چاپی چوارەم، چاپ: شڤان، سلێمانی.
29/ Siefring (Judith), 2004, Oxford Dictionary of Idioms, 2nd edn, Oxford University Press, New York.

List of sources:
1. In Kurdish:
A. The book
1/ Ismail (Sabah), 2009, Concept and Aesthetics of Place in Literature, Aras Printing House, First Edition, Erbil.
2/ Haji (Sangar Qadir Sheikh Mohammed), 2009, The structure of narrative in Ahmadi Khani's story Mam and Zeen and Bakhtiar Ali's novel City of White Musicians.
3/ Khoshnaw (Paywast), 2023, Building the Elements of Narrative in the Stories of Sherzad Hassan, 1st Edition, Sofia Library, Koya.
4- Rojbayani (Zahir), 1997, Chiroki Hunerri Kurdi (Shewe, Shewaz and Bunyad), Printing House of the Ministry of Culture, Erbil.
5/ Sabir (Perez), 2001, Kurdish Story Art Building from the Beginning to the End of the Second World War, Parez Sabir, Sardam Publishing House, Sulaimani.
6/ Awla (Abdullah Rahman), 2011, Theatrical Poetry in Kurdish Literature (South Kurdistan (1925-1961)), Haji Hashim Printing House, Erbil.
7/ Qadir (Ramazan Haji), 2006, Place in Kurdish Novel of Bahdinan Region (Search in Babe Barza and Hell of Death), Kurdish Writers Union-Duhok, Hawar Printing House, First Edition, Duhok.
8/ Mohammed Salih (Tanya Asad), 2011, Building Place in Two Examples of Kurdish Novel (Nest, Dragon), First Edition, Sardam Publishing House, Sulaimani.
9/ Mufti (Dr. Peri Salih), 2012, Narrative in the Stories of Ahmad Mohammed Ismail, Kurdish Academy, Haji Hashim Printing House, Erbil.
10/ Hzrvan, 2002, Narina Gulbarin, Spires Publishing House, Ministry of Education Printing House, Erbil.
11/ Warren and Wellik (Austin-Rene), 2008, Theory of Literature, and: Dr. Arif Hito, from the editions of the Kurdish Writers Union, Hawar Printing House, Duhok.
b) Academic Letters:
12/ Hassan (Yasin Rashid), 2004, Content and Technique of Kurdish Drama (1991-2002), Master's Thesis, College of Language, Sulaimani University.
13/ Khadr (Parwin Abdullah), Genres of Drama in Kurdish Lyrical Poetry (Lower Kurdish 1980-Raperin), Master's Thesis, College of Education, Koya University.
14/ Shia (Rokal Guril), 2024, Artistic Foundation of Kurdish Folklore Stories, Doctoral Thesis, Koya University, Koya.
C. Magazine:
15/ Bakr and Sabri (Dr. Himdad/Razaw Rashid), 2008, Concepts and Genres of Children's Stories in Kurdish Literature (1991-2005), Kurdish Academic Journal, No. 7, Erbil-Kurdistan.

16/ Khayat (Ari Osman), 2015, Foundation of Description of Place in the Text of the Novel, G. Raman, No. 213, Third Semester, Year 19, Khani Printing House, Duhok.
17/ Ali (Hussein Sabir), 2000, Place in the novel Crack, G. Raman, no. (45), Erbil.
18/ Gardi (Prof. Sardar Ahmad), 2012, Dualism of Place in Hazrat Nali's Poem (Qurbani Tozi Regatm Ay Badi Khosh Marur), Kurdish Academy Magazine, No. 22, Haji Hashim Printing House, Erbil.
2. In Arabic:
A. Book:
19. Bashlar (Jaston), 1980, Jamaliyat al-Makan, Ghalib Helsa, Ministry of Culture and Information, Dar Jahz Publishing House, Dar Al-Hurriya Printing House, Baghdad.
20. Bahrawi (Hassan), 1990, Foundation of Narrative Form (Space-Time-Personality), First Edition, Arab Cultural Center, Beirut.
21. Habila (Dr. Sharif), 2010, Baniyah al-Khattab al-Rawa'i (A Study in the Narrations of al-Kilani), World of Hadith Books, Arbad, Jordan.
22. Abdul Muslim (Tahir), 2002, Economics of Photography and Place, Dar Al-Shorooq Publishing and Distribution, Oman-Jordan.
23. Abdul Mu'ati (Ali), 1984, Preparations for Contemporary Philosophy, University of Knowledge, Egypt.
b) Academic Letters:
24. Al-Wunsa (Fadiya Marwan Ahmad), 2004, Al-Sard at Al-Jahz, PhD, Faculty of Arts, Mosul University.
3. In Persian:
Book:
25. Sadeghi (Jamaal Mir), 2006, Anaser Dastan, Sakhn Publishing House, Bahman, Fifth Edition, Tehran.
Four/ Dictionary:
26/ Shahin (Ismail Taha), 2023, Amed Field Dictionary, Volume 1, First Edition, Spires Publishing House, Ranmi Printing House, Iran.
27/ Abdullapour (Hazhir), 2008, Hazhir Dictionary (Persian – Kurdish), (Vol. 2), Mukriani Research and Publishing Agency, Khani Printing House, Duhok.
28/ Nizamuddin (Fazel), 2007, Farhangi Shirin (Arabic-Kurdish), Fourth Edition, Shvan, Sulaimani.
29/ Siefring (Judith), 2004, Oxford Dictionary of Idioms, 2nd edn, Oxford University Press, New York.